

sőként való alkalmazásával, a könyvkötészet teljes gépesítésével, a legkorszerűbb gépek üzembeállításával, köztük leginkább a Cameron gépsor munkába állításával nemcsak hazánk, hanem Európa egyik legszámottevőbb nyomdájává, könyvgyárává fejlődött. Termékeinek majdnem kétharmada exportra készült és készül ma is. A rendszerváltást követően az üzem hagyományait becsülő részvénytársasággá alakult s mint ilyen érte meg fennállásának 440. évfordulóját.

Az ebből az alkalomból 2001. november 8-9-én rendezett nagyszabású, több részes emlékünnepegyértelműen bizonyította, hogy a nyomda a városé, hogy büszkén vallja és vállalja erős kötődését az új, a korábbiaktól eltérő, merőben más, korszerű körülmények között is a Város múltjához, hagyományaihoz. Ezt fejezte ki az emlékünnepegy azon bevezető része is, hogy 8-án emlékbeszéd keretében a Nyomda vezetősége, dolgozói és az akkor már itt lévő nyomdászok az ország minden részéből, megkoszorúzták Huszár Gál szobrát, hogy az emlékünnepegy központi részét képező emlékülést a történelmi emlékekben gazdag *Kollégium Oratóriumában* rendezték meg. Az emlékülés kimagasló eseménye volt *Fekete Károlynak*, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem rektorának emlékbeszéde. Az emlékülésről nem hiányozhatott a Város sem. A jubiláló nyomdát *Kósa Lajos*, Debrecen polgármestere köszöntötte. Az évfordulóhoz méltó emlékünnepegyen a nagyhírű *Kollégiumi Kántus* szerepelt *Berkesi Sándor* karnagy vezényletével. A neves énekkar Huszár Gál zsolnáiraiból, énekeiből adott elő. Az emlékünnepegyen került sor arra, hogy *György Géza*, az Alföldi Nyomda Rt. vezérigazgatója *A Debreceni Nyomdáért plakettet* és a velejáró – *Szilágyi Imre* grafikusművész által készített – emléklapot átadta *dr. Angyal Lászlónak*, a Hajdú-Bihar Megyei Műemlékvédelmi Albizottság elnökének, *dr. Dankó Imrének*, a Déri Múzeum nyugalmazott igazgatója-, nyomda-nyomdászattörténésznek és *Janikovszky Éva* gyermekkönyv-írónak, akinek minden munkáját az Alföldi Nyomda készítette.

November 9-én az emlékünnepegy *üzemlátogatással* folytatódott. György Géza vezérigazgató és vezető munkatársai az ország minden részéből, minden nagyobb nyomdájából összejött szakembereknek, de a hozzájuk csatlakozott érdeklődőknek is készségesen bemutatták az Alföldi Nyomda egész területét, gépeit, minden felszerelését, az éppen elkészült, vagy készülőben lévő munkákat. Az üzemlátogatást szakmai megbeszélés követte. Majd a Nyomda éttermében elfogyasztott ünnepi ebéddel zárult a mind szakmai, mind közművelődési szempontból jelentős emlékünnepegy-sorozat.

Dankó Imre

Mikó Imre nemzetiségpolitikusra emlékezve

Negyedszázada – 1977. március 21-én – Kolozsváron hunyt el Mikó Imre jogtudós, nemzetiségi politikus, szépíró, műfordító az erdélyi magyar nemzetiségi élet jelentős személyisége. Mikó kiemelkedő képviselője volt annak a magyar értelmiségnek, amely a királyi Romániában nőtt fel, Észak-Erdély visszatérése után vezető politikai tisztségeket töltött be, majd a második világháborút követően átélve a számára „elrendelt” megpróbáltatásokat, újra talpra állt és csendes műhelymunkásként fontos művekkel gyarapította az erdélyi magyarság szellemi értékeit. Idézzük fel emlékét.

Mikó Imre 1911. március 27-én Bánffyhunyadon született. Az unitárius vallású család apai ágon Bölönből származott, ahol egyik őse az erdélyi reformkor nagy alakjának Bölöni Farkas Sándornak a tanítója volt, anyai ágon pedig Torockóról. Erdély Széchenyijének gróf Mikó Imrének csak névrokona volt, de nagy elődjének történelmi alakja – *nomen est omen* – egész életútját példaként végigkísérte.

A Kolozsvári Unitárius Kollégiumban 1928-ban érettségizett, egyetemi tanulmányait az I. Ferdinánd Egyetemen folytatta, ahol 1934-ben jogtudományi doktorátust szerzett.

Mikó tudatosan nemzetiségpolitikusnak készült, a jogtudományi egyetemet is ezért választotta. Azok közé a fiatal értelmiségiek közé tartozott, akik korán felismerték, hogy Trianon után az ún. utódállamok a kisebbségi magyarság nemzetiségi jogait garantáló szerződéseket

nem tartják be és a Nemzetek Szövetsége sem teljesíti kötelességét, a szerződések végrehajtását nem ellenőrzi. Az erdélyi magyarság nemzetiségi jogvédelme tehát a saját soraiból kiemelkedett jogászipolitikusok feladata lett.

A kisebbségek hatástalan nemzetközi védelmében csatlakozott fiatal értelmiségiek alapították 1930-ban Kolozsváron az *Erdélyi Fiatalok* című romániai magyar főiskolás folyóiratot, amelynek Mikó Imre főmunkatársa volt. Ezek a fiatalok szociográfiai felmérések és az arra támaszkodó társadalmi cselekvés révén remélték a kilátástalan kisebbségi helyzetből való kijutást. Az *Erdélyi Fiatalok* égisze alatt jelent meg 1932-ben Kolozsváron Mikó Imre könyve *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés*, mely kilenc vegyes lakosságú erdélyi község család- és tulajdonviszonyairól, közösségi életéről, a magyar-román együttélésekről szólt, feltárva az erdélyi magyar parasztság társadalmi elesettségének és nemzetiségi elnyomásának összefüggéseit. Ez a könyv megalapozta a romániai magyar nemzetiségi szociográfiát.

Mikó 1934 és 1936 között ösztöndíjként Párizsban folytatta tanulmányait: a Népszövetség nemzetiségi politikáját, a nemzetközi jogot és az erdélyi kérdés nemzetközi megítélését vizsgálta. Kutatásainak eredményét 1936-ban *Az erdélyi kérdés az európai közvélemény előtt 1865–1920* című négy nyelvű tanulmányában közölte. A kiegyezés korabeli magyar külpolitika eredménytelenségének okait kutatva megállapította, hogy az erdélyi kérdéssről idegen nyelven összesen 512 munka jelent meg, ebből magyar szerző 66, román szerző 171, másé 275. E számszerű felsorolásból is következett, hogy az erdélyi nemzetiségi kérdés terén a külföld a kiegyezés korában a román kiadványok és többnyire nemzetiségi barát külföldi szakértők irodalmi munkássága alapján tájékozódott. A magyarság, mely e félszázad alatt uralkodó szerepet játszott, legkevesebbel járult hozzá az erdélyi kérdés külföldi képének kialakulásához.

A kisebbségi jogok védelmének ügyét hosszú éveken át az Országos Magyar Párt apparátusában szolgálta: előbb mint a párt jogvédő irodájának jogásza, majd 1936 és 1938 között mint az országos párt titkára. A királyi diktatúra idején az egyetlen engedélyezett kisebbségi politikai szervezet, a Magyar Népközösség bukaresti jogvédő irodáját vezette.

Észak-Erdély Magyarországhoz való visszatérése után Mikó Imre politikai pályája magasra ívelt: az országrész meghatározó politikai pártjának számító Erdélyi Pártnak a főtitkára lett, a párt országgyűlési képviselője olyan erdélyi személyiségek mellett mint: Albrecht Dezső, Bánffy Dániel, László Dezső, Teleki Béla, Vita Sándor stb.

Az országgyűlés képviselőjeként az egyetemes magyarság sorskérdéseinek egyik legjelentősebb szószólója. *Magyar nemzetiségi politika* című beszédében, amelyet a képviselőház 1942. november 20-i ülésén mondott, politikai hitvallását a következőkben foglalta össze: „Az egyetlen helyes, pozitív és alkotó nemzetiségi politika az, amelyik a magyarság megerősítését tűzi ki feladatának. A magyarság szaporulatának serkentése, gazdasági alapjának megerősítése, társadalmi összefogása, kultúrájának kiművelése, államvezetésének lendületbe hozása és fegyveres erejének kifejlesztése ... ma is az egyetlen időszzerű, de egyben időfelelti magyar nemzetiségi politika.”

Ezekben az években jelent meg két legfontosabb műve: a *Huszonkét év* (Budapest, 1941), amelyben az erdélyi magyarság politikai történetét írta meg tárgyilagos pontossággal 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig, mely mindmáig a téma egyetlen összefoglalója, valamint hatalmas dokumentáció alapján kiadta a *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika* (Kolozsvár, 1944) című, forrásértékű alapvető művét másfél évszázad magyar politikatörténetéről.

1943-tól Mikó Imre és az Erdélyi Párt egyes vezetői felismerték, hogy Németország és szövetségesei a második világháborút el fogják veszíteni és keresték a kapcsolatot azokkal a demokratikus erőkkel, akikkel a háborúból való kilépés lehetőségét megteremthetik. Mikó egyre határozottabban sürgette a Németországgal való szakítást, a háborúból való kilépést, de sajnos eredménytelenül. A vesztes háborút követő nagy politikai és társadalmi változások Mikó Imre életét is egészen más utakra terelték.

1944 őszén Mikó Imrét, mint polgári személyt a szovjet hatóságok elhurcolták. A hat évig tartó hadifogságban – Csehov szülővárosában Taganrogbán –, ahogy Mikó mondta – az élet magasságai után megismerte az élet mélységeit.

A hazatérés után Mikó életében és munkásságában nagy törés következett be: a megváltozott körülmények között jogász munkáját, nemzetiségtudományi kutatásait nem folytathatta, a közéletből kiszorították. A hadifogságból azonban új nyelvismeretet hozott magával és

rövidesen orosz nyelvtanárságot vállalhatott egykori iskolájában. Később álnéven orosz és francia műfordításokkal jelentkezett.

1958-ban azonban újabb megpróbáltatások elé nézett: az 1956-os magyar forradalom leverését követő román erőszakhullám idején tanári állásából eltávolították, ezután tizenkét esztendeig a kolozsvári könyvterjesztő vállalatnál rakodómunkás, majd bolti eladó volt. Dióbar-na köpenyében, az arcán egyetemi tanáros méltósággal hordta a könyveket Kolozsvár utcáin. Ebben a helyzetben is magabiztosság sugárzott róla: mosolygott, bízott és várt. „Ezt is vállalni kellett, nem duzzoghattam – írta később –, mert négy gyermeket kellett közben felnevelni.”

1968-tól Románia nemzeti politikájában időleges enyhülés következett be. A megpróbáltatásokat túlélte Mikó Imrének a hatalom eltúrte, hogy a művelődési életben újra szerepet vállaljon, ő pedig megtalálta az alkotó munkának azt a területét, mely alkatának megfelelt és ahol szerényen meghúzódkhatott. Újra saját neve alatt publikálhatott, majd 1970-től a Kritérium Könyvkiadó kolozsvári fiókjának szerkesztője lett. Egyházi tisztségeket is elvállalt, az Erdélyi Unitárius Egyház főgondnokaként megszervezte az egyházalapítás 400. évfordulójának nemzetközi megünneplését Kolozsváron.

Élete utolsó évtizedében a művelődéstörténet felé fordult. Népszerű életregényt írt az erdélyi reformkor nagy személyiségéről Bölöni Farkas Sándorról (*A bércre esett fa*. Bukarest, 1969) és száz dokumentum alapján megjelenítette Brassai Sámuelnek az utolsó polihisztnak az életútját (*Az utolsó erdélyi polihisztor*. Bukarest, 1971). Ezekben a kötetekben a szülőföld és az értelmiség viszonyát boncolgatta, főhősei az erdélyi magyarság számára példát mutatnak korszerű társadalmi magatartásból, népszolgálatból és hazafiságból.

Kortársaira és mestereire emlékezett az *Akik előttem jártak* (Bukarest, 1976) című kötetében. „Önéletírás helyett ajánlom azokat, akik előttem jártak – írta – akiknek igyekeztem a nyomukba lépni ... vagy, akik valamilyen téren messzebb jutottak nálam”. Kós Károly, Krenner Miklós, Makkai Sándor, Szabó T. Attila stb. szellemiségét érezte magáénak. Élete vége felé újra visszatért a nagy témához, a kisebbségi jog problémaköréhez. Tanulmányai – az együtt élő nemzetiségek jogegyenlőségéről, a nemzetről és nemzetiségről, a nyelvről és jogról – a diktatúra fullasztó légkörében szárnyaszegettek, féligazságokat tartalmaztak.

Utolsó műve befejezetlenül maradt, *A csendes Petőfi utca* (Kolozsvár, 1978) poszthumusz családi krónika, hely- és korrajz, amelyben egy nemzedék történetének bemutatására vállalkozott.

Mikó Imre, mint ember is rendkívüli jelenség volt, olyan személyiség, akit bármilyen útra terelt is a történelem, tiszta ember maradt. Erkölcsisége annak a nemzedéknek az életérzését és tartását közvetítette, mely a szülőföldön való maradás és a népszolgálat mellett foglalt állást a Ceau^oescu-féle diktatúra éveiben is. Örökségében változatlanul időszerű a szülőföldhöz és nemzetéhez való hűsége, cselekvő magyarsága, mely egy időben volt magyar és európai.

Sebestyén Kálmán

Bodgál Ferenc negyven éve

Az ideai esztendő évfordulói között szerényen húzódik meg egy vidéki muzeológus rövidre szabott életének kezdő és befejező évszáma: *Bodgál Ferenc* 70 éve született, s immár 30 esztendeig halott. Magam – utódjaként – már nem ismerhettem, de rendre találkozom termékeny munkássága eredményeivel, ugyanakkor sajnálatosan azzal is, hogy mennyire elfelejtették/elfelejtettük mára azt az embert, akinek bizonyára az élete java benne van a tudomány, a közgyűjtemény, az ismeretterjesztés terén végzett tevékenységében. A megemlékezések természetes jellemzője, hogy az eltávozott életének eredményeit összegzik és méltatják, s nem engedi meg a műfaj a személyes, ember vonatkozások taglalását. Pedig az életpálya íve, állomásai, nem utolsó sorban befejezése nagyon sok szubjektív mozzanat összegződését (is) jelenti. Az indulás, a környezet, a készen kapott és a megharcolt – vagy megharcoltnak vélt – eredmények befolyásolják, hogy valaki, aki eredményes, sikeresnek is érezheti-e magát. A döntés az ember életéről – jöllehet ezt sokat vitatják – az egyén alapvető, természet adta joga. A veszteség és a tanulság meg elsősorban az utódoké. Magam biztos vagyok benne, hogy Bodgál Ferenc 40 éves korában önmaga által lezárt életműve akkor is torzó, ha egyébként ki-